

חמודי שי

על התורה והמועדים

הגניגים ורעיונות מחודשים בדרך הדרוש והמוסר בפרשת השבוע | גליון ל' | פרשת דברים תשפ"ז

תוכחה מתוך אהבה עמוקה

א
פתיחה
לספר
דברים

אלה הדברים – עומק מהות דבריו של משה רבינו

אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיָּרְדֵּן בְּמִדְבַּר בְּעֶרְבָה מִוֶּל סוּף בֵּין פָּאָרֶן וּבֵין תּוֹפֵל וְלִבְנִי וְחִצְרוֹת וְדִי זֶהָב (דברים א, א). משה רבינו, אדון הנביאים, עומד בחמשת השבועות האחרונים של חייו, בשנת הארבעים ליציאת מצרים, ומדבר אל כל ישראל, אל דור חדש, דור שזוכה להיכנס לארץ, בעוד אבותיהם, דור המדבר, נגזר עליהם למות במדבר.

לבו של משה בוער באהבה עמוקה ובדאגה אינסופית.

הוא רואה לפניו עם שעתיד לעמוד מול קשיים אדירים, מלחמות, וניסיונות. המסר שלו ברור. הוא זועק מלבו: חֲזִקוּ וְאַמְצוּ! הֵיוּ חֲזָקִים ואמיצים! תחזקו את האמונה, תזכרו את הבטחת האבות, תדעו מי אתם ומה ייעודכם! הוא רוצה שהם - וכל דור ודור אחריהם - יפנימו את העבר, ילמדו מהטעויות, יתחזקו במצוות, ויזהרו מהפחים שבהם נפלו אבותיהם, מודעים היטב לסכנות החטא והמרדה, ולהמשיך מתוך בהירות ונחישות.

תוכחה בהסתר

"אֵלֶּה הַדְּבָרִים - לפי שהן דְּבָרֵי תוֹכָחוֹת...". (רש"י דברים א, א). אבל למרבה הפלא התוכחה אינה מפורשת. משה רק מרמז במקומות - פארן, תופל, לבן, חצרות, די זהב -

רמזים דקים למרגלים, לתלונות על המן, לחטא בעל פעור, לעגל. למה? למה לא גער בהם בגלוי? "הוֹכַח תוֹכִיחַ אֶת-עַמִּיתְךָ וְלֹא-תִשָּׂא עָלָיו חֶטְא" (ויקרא יט, יז). התוכחה חייבת להיות כזו שהלב יכול לקבל. וז"ל הרמב"ם בהלכות דעות (ו, ז): "הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך. המוכיח את חבירו בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא". משה רבינו מקיים את זה בצורה נעלה, ברמזים עדינים, כדי שהנפש תתעורר מעצמה, ותתחיל תהליך תשובה אמיתית בלי להתגונן ובלי להתמרמר.

תוכחה מאהבה

מיד אחרי "הוֹכַח תוֹכִיחַ" באה המצווה: "וְאַהֲבַת לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ", ללמדנו: התוכחה חייבת לצאת מתוך אהבה עמוקה. משה רבינו מוכיח מתוך רגישות ואכפתיות, כך שהמסר ייקלט ויחזק, במקום שיתנגדו יתרחקו חלילה, אלא אדרבה! יתקרבו יותר אל הקב"ה.

עומק פתיחת ספר דברים

ספר דברים הוא ספר ההתבוננות וההכנה. משה רבינו, לפני שהוא עוזב אותנו, קורא לדור באי הארץ וכל הדורות הבאים להפנים את המסרים, להתחזק באמונה, ולחדש את הברית בין ישראל לאביהם שבשמים.

משה רבינו נותן לישראל ספר דברים שהוא "מִשְׁנֵה תוֹרָה". הוא חוזר

עניינים שנתבאר

א
פתיחה לספר דברים ----- אלה הדברים - עומק מהות דבריו של משה רבינו -----
-- תוכחה בהסתר ----- תוכחה מאהבה -----
עומק פתיחת ספר דברים

ב
מדוע משה מדגיש את המרגלים? -----
ה"איכה" הראשונה ----- החטא ששינתה
היסטוריה ----- ליל תשעה באב -----
תוכנתו העמוקה של האור החיים -----
מאיכה לגאולה

ג
בניין על יסודות הדורות הקודמים -----
הקשר הפנימי בין שבת חזון ופרשת דברים -----
פרשנות חיובית ----- תיקון
כישלונות הדורות הקודמים ----- המסר
של משה לכל דור: הזיקה לתושבע"פ -----
-- למידה מהעבר ובניית העתיד

על מצוות,
מבאר אותן,
נותן בהן
פנים חדשות,
כדי שכל

חברים. אחד ראה אותה בשלוותה, אחד ראה אותה
בירידתה, ואחד ראה אותה בחורבנה. ה"איכה" של
משה מסמנת את ראשיתו של תהליך שמגיע לשיאו
ל"איכה" של ירמיהו.

החטא ששינתה היסטוריה

הפרשה הסמוכה ל"איכה" של משה הוא החטא
ששינה את מהלך ההיסטוריה לכלל ישראל. משה
מספר על בקשת העם לשלוח מרגלים: "וַתִּקְרָבוּ
אֵלַי כָּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַח אַנְשִׁים לְפָנֵינוּ
וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ" (דברים א:כב). משה מספר
כיצד חזרו המרגלים ותיארו סכנות גדולות: "עַם
גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ, עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצֻרוֹת בְּשָׁמַיִם,
וְגַם בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם" (דברים א:כח). "עדות"
זאת הכנים ייאוש ופחד בעם ושבר את ביטחונם. מה
שהמרגלים תיארו הקשה מאוד על העם לראות את
עצמם כובשים את הארץ וזה הביא אותם לתלונות
ולבכי ויגון.

ליל תשעה באב

בפרשת שלח התורה מתארת:

"וַתֵּשָׂא כָל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם
בְּלִילָה הַהוּא" (במדבר יד, א). הגמרא (סנהדרין קד
ב) מקשרת את הבכי בלילה ההוא לפסוק במגילת
איכה:

"בָּכוּ תְבָכָה בְּלִילָה..." (איכה א:ב). רבי יוחנן מסביר
שהביטוי הכפול של "בכו תבכה" רומז על חורבנם
של שני בתי המקדש. הגמרא קובעת שהלילה שבו
חזרו המרגלים היה תשעה באב.

באותו ליל תשעה באב הקדוש ברוך הוא הכריז:
"אַתֶּם בֹּכִיתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חֵן, וְאֲנִי אֶקְבֹּעַ לָכֶם
בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת". האסונות של תשעה באב לדורות
החלו עם הדמעות שנשפכו "בלילה ההוא". כולנו
יודעים על האסונות שהתרחשו בעתיד, בעברנו,
ואנו עדיין מתאבלים עליהם עד היום.

ברצוני להוסיף: משה רבינו, הנביא הגדול מכולם
שדיבר עם ה' "פה אל פה", בפרשת דברים הוא מתנבא
כשהוא מדבר אל "כל ישראל" - לכל כלל ישראל
לדורותיו, לאותו דור ולכל הדורות הבאים. הוא
מלמד אותנו משנה תורה, מסביר את התורה, נותן
לנו הסבר מעמיק יותר לתורה באופן שנוכל להבין

דור, גם בדורות הגלות המרים, ידע איך לחיות, איך
להתחזק, ואיך להיות ראויים לגאולה.

משה רבינו עדיין מלמד אותנו, עדיין מנחה אותנו,
בכל מסע, בכל תקופה, בין בימי גדולה ובין בימי
חושך.

ואחרי הרמיזות הדקות הראשונות, הוא עומד
להרחיב על חטא המרגלים - חטא ששינה את מהלך
ההיסטוריה. ונעמיק במרכזיות החטא הזה בהמשך,
בעזרת ה'.

ב

מדוע משה מדגיש את המרגלים?

בפסוק הפתיחה של ספר דברים פונה משה רבינו
אל כלל ישראל בדברי תוכחה אך רק ברמזים דקים
מאוד, כפי שביארנו לעיל בארוכה. לאחר שממשיך
בסקירת לקחים ומאורעות מהשנים הוא מדבר
במפורש על חטא המרגלים. הדבר מעורר תמיהה:
מה נשתנה חטא זה מכל החטאים שמשה בוחר לפרש,
לפרט, ולהדגיש את סיפור המרגלים בתחילת פרשת
דברים?

ה"איכה" הראשונה

סמוך לפני סיפור פרשת המרגלים מכריז משה:
"אִיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טֶרְחָכָם וּמִשְׁאָכָם וְרִיבָכֶם"
(דברים א:יב). פסוק זה הפותח במילה "איכה"
נקרא כל שנה בבתי כנסיות בניגון מגילת איכה,
מאחר שפרשת דברים נקראת תמיד בשבת חזון,
השבת שלפני היום שקוראים מגילת איכה, תשעה
באב. חז"ל במדרש איכה רבה רואים קשר בין
"איכה" של משה, "איכה" של ישעיהו, ו"איכה" של
מגילת איכה, שנכתב על ידי ירמיהו הנביא. "שלושה
נתנבאו בלשון איכה: משה אמר: אִיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי...
ישעיהו אמר: אִיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קְרִיָּה נֶאֱמָנָה...
(ישעיהו א:כא) ירמיהו אמר: אִיכָה יִשְׁבֶּה בְּדָד
הָעִיר רֵבְתִּי עַם..." (איכה א:א). המדרש משווה
את שלושת הנביאים לאשה נכבדה שהיו לה שלושה

את התורה
תמיד, בכל
הדורות,
בשבעים
לשון כדי

שהתורה תובן בגלותנו בכל הארצות, בכל מקום
בפיזורינו.

כבר מפתחת הפרשה משה נותן לנו תוכחה,
מהפסוק הראשון, תחילה ברמז, וכאן בפירוט רב
יותר. הוא מלמד אותנו את לקח המרגלים. הוא נותן
לנו תוכחה, ומעודד אותנו ללמוד מטעויות אותו
מאורע, כי שם החלה הנפילה. המרד ההוא שינה את
מהלך ההיסטוריה שלנו כבר במדבר - דור המדבר
נדד ארבעים שנה במקום שנה אחת, ונמנע ממנו
להיכנס לארץ ישראל.

בסיפור הזה של פרשת המרגלים, משה מגלה סוד
מופלא ומפתיע לראשונה. **"גַּם בִּי הִתְאַנֵּף ה'**
בְּגִלְלָתְכֶם לֵאמֹר גַּם אֶתָּה לֹא תָבֵא שָׁם" (דברים
א:לז). אנו חושבים שנאסר על משה להיכנס לארץ
ישראל אך ורק מפרשת מי מריבה - הכאת הסלע.
מדוע מקשר משה את גורלו לחטא המרגלים שאירע
שלושים ותשע שנים קודם לכן? כשעמדתי על שאלה
זו, עלה בדעתי הסבר: אילולא חטא העם, היו נכנסים
לארץ ישראל מיד, ומשה היה מכניסם לארץ. במובן
זה, חטא המרגלים שינה את מהלך ההיסטוריה ומנע
בסופו של דבר את כניסתו של משה.

תובנתו העמוקה של האור החיים

האור החיים הקדוש מציע מבט עמוק יותר. הוא אומר
שאילו משה רבינו היה נכנס לארץ ישראל ובונה את
בית המקדש, אותו בית המקדש היה נצחי. הוא לא
היה יכול להיחרב לעולם. לא היה הבכייה לדורות של
תשעה באב. שורשי כל חורבן עתידי נעוצים בחטא
המרגלים. כלילה הגורלי ההוא כשל העם באמונתו,
ולא הראה הכרת הטוב הראויה לנסי יציאת מצרים,
ואיבד את הביטחון בהבטחת ה' להכניסם לארץ
ישראל. זרעי החורבן העתידי נזרעו בליל תשעה באב.

מאיכה לגאולה

"השלוש איכה" של המדרש מקבלות כעת משמעות
עמוקה יותר. "איכה" של משה משקפת דור העומד

על סף גדולה. היה להם פוטנציאל לרמות נשגבות
ולשלוות הנפש. "איכה" של ישעיהו מתארת אומה
בירידה. "איכה" של ירמיהו מתאבלת על האסונות
הנוראים. "איכה ישבה בדד..." ירמיהו מתייחס
לחורבן בית ראשון שהיה בימיו, ובפסוק הבא **"בכו**
תבכה" ברוח קדשו הוא מקשר אותו כבר לחורבן
בית שני. הבכי היגון על חורבן בתי המקדש וירושלים
החל בבכי כתגובה לדברי המרגלים. אולם מסרי
התורה אינם מסתיים באבל וייאוש. עם כח התשובה
יכול כל יהודי להפוך את מהלך ההיסטוריה. תוכחתו
של משה ניתנה לא רק כדי להוכיח, אלא כדי לעורר
צמיחה ותיקון. כשאנו לומדים מכישלונות העבר
ומתקנים את מה שצריך תיקון, אנו הופכים לבעלי
תשובה אמיתיים. מכח תשובה אפשר לחולל מהפך
מוחלט, ואנו לוקחים את התוכחה הזו של משה רבינו
ללב, לומדים מהעבר שלנו ומתקנים את מה שצריך
תיקון עבורנו ועבור הדורות הקודמים. כדברי חז"ל:

**בְּמָקוֹם שֶׁבְּעָלִי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִין, אֵין צְדִיקִים
גְּמוּרִים יְכוֹלִין לַעֲמוֹד.**

יהי רצון שנזכה להפוך איכה לשמחה ונראה איכה
ייבנה בית המקדש, במהרה בימינו, אמן.

ג

בניין על יסודות הדורות הקודמים

השפת אמת על פרשתנו (תרל"ד), בצטטו את
הירושלמי (יומא ה ב), דן במאמר הידוע:
**"כל דור שאינו נבנה בימיו מעלין עליו כאילו
הוא החריבו"**. השפת אמת שואל: קשה להבין -
כיצד נוכל להבין את זה? מאז חורבן בית המקדש
עברו דורות רבים שהיו בהם צדיקים גדולים. היאך
ניתן לומר שזה נחשב כאילו הבית המקדש נחרב
בעוונותיהם ח"ו? לענות על שאלה זו, השפת אמת
מציע פרשנות מקורית ועמוקה לביטוי **"בימיו"**.
לפני שנעמיק בהסברו, עלינו להבין תחילה את
ההקשר בין פתגם זה לפרשת דברים.

הקשר הפנימי בין שבת חזון ופרשת דברים

לכאורה, הקשר נראה בכך שפרשת דברים נקראת

תמיד לפני
תשעה באב,
בשבת חזון.
באופן טבעי,
מחשבותינו

פונות לחורבן הבית המקדש ולגעגועינו לבניינו.
אולם בהרהור נוסף, יש קשר ישיר יותר לפרשה.
פתיחת ספר דברים מכילה את תוכחתו של משה
רבנו לכלל ישראל בצורה יוצאת מהכלל. רק
באמצעות רמזים דקים שונים, הוא מזכיר לעם את
חטאי דור המדבר, ובכללם חטא המרגלים, חטא
העגל והתלונות על המן. אך מה שמתמיה זה שהוא
פונה בדברים אלה לא אל הדור שחטא, אלא אל
ילדיהם - הדור העומד להיכנס לארץ ישראל. משה
רצה להעביר להם מסר כי הם לא סתם יורשים
את הארץ. הוא פונה לדור החדש הזה ומדגיש
את אחריותם לבנות מחדש לאחר כישלונות הדור
הקודם. הם חייבים להמשיך את עבודה שנשארה
בלתי גמורה. רעיון זה עומד בלב ליבו של הלימוד:
כל דור מופקד עם האחריות לבנות הלאה על גבי
היסודות שהונחו ע"י קודמיהם.

פרשנות חיובית

השפת אמת מסביר שדברי חז"ל אינה רק ביקורת,
אלא מסר מעורר השראה. הבית המקדש אינו נבנה
על ידי דור אחד בלבד. "רק שזכות כל דור ודור
עוזר ומביא מעט בנין בהמ"ק. והבנין נמשך כל ימי
הגלות כמאמר בונה (לשון הווה) ירושלם... שכל דור
שאינו מסייע לבנינו... שאינו נבנה בימיו... שאין
ימיו בכלל הבנין כנ"ל." אין אשמה על שהדור
לא זכה לראות את בית המקדש בבניינו בפועל
ממש, אלא האשמה על הדור שלא הצליח
לצרף את ימיו לתהליך בניין מבית המקדש
המתמשך מדור דור. ומסיים השפת אמת "וכל
אדם בפרט ג"כ צריך לידע שכל מעשיו הם סיוע
לבנין בהמ"ק. וכפי מה שמקבלין ע"ע עול מלכות
שמים מסייעין לבנינו כמ"ש הכל מסייעין לבנינו
של מלך כו'..." גם כל יחיד תורם במעשיו,
אפילו בקבלת עול מלכות שמים שמקיימים
יומיום בקריאת שמע, כל מאמץ טוב מסייע
בבנין בית המקדש.

תיקון כישלונות הדורות הקודמים

שנה לאחר מכן (תרל"ה) חוזר השפת אמת על הנושא
בדיון ישיר בפרשתנו. בהתייחסו לתוכחת משה לדור
החדש על חטאי אבותיהם הוא כותב:

"התוכחות שהוכיחן מרע"ה על החטאים של דור
הקודם כי כל דור צריך לתקן חטא הדור שקודם
להן. כי כמו שהם יורשים זכות דור הקודם שהניחו
להם. לכן הם במקומם לתקן חטאם. וזה ענין פוקד
עון אבות על בנים. ולכן חזר כל החטאים שניתקנו
אח"כ. ולכן איתא כל דור שאין בהמ"ק נבנה
בימיו כאילו נחרב בימיו שאם היו מתקנים חטא
הקודם הי' נבנה מיד כנ"ל עכ"ל. כשם שהדורות
הבאים יורשים את זכויות הדורות הקודמים, כך
הם גם אחראים לתקן את חסרונותיהם. דברים
אלה נותנים משמעות חדשה ליחס בין הדורות. אנו
איננו מנותקים מקודמינו. אנו עומדים על היסודות
שהניחו, ויורשים את כל הישגיהם ואוצרותיהם
הרוחניים. בד בבד, אנו יורשים גם את האחריות
להשלים את מה שנשאר בלתי שלם. משה דיבר אל
הדור שנכנס לארץ, שעליהם לתקן ולהשלים את
חסרונות אבותיהם, אך דבריו הם מסר לכל הדורות,
שעלינו נופל האחריות לתקן עבור אבותינו את
חטאיהם שהחריבו את בית המקדש כדי לזכות
לבניין בית המקדש.

המסר של משה לכל דור: הזיקה לתושבע"פ

מילות הפתיחה של ספר דברים הן:

"אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל"
(דברים א, א). אפשר להציע ש"כל ישראל" כולל
לא רק את העומדים לפני משה באותו רגע, אלא גם
את כל הדורות הבאים. תוכחתו של משה נמסרת
ברמזים ובעקיפים. המקומות הנזכרים בפסוק קשים
לזיהוי משום שאינם מקומות גיאוגרפיים כלל. חז"ל
מסבירים את משמעויותיהם הנסתרות. למשל, "די
זהב" רומז לחטא העגל, ו"לבן" רומז לתלונות על המן
הלבן. בדרך זו מלמד משה לקח נוסף: כדי להבין
את מסריו במלואם, אנו זקוקים להדרכתה של
תורה שבעל פה. עלינו לפנות לחז"ל ולחכמי כל
דור כדי לגלות את המשמעות העמוקה של דבריו
וליישם בחיינו.

למידה
מהעבר
ובניית
העתיד

דור המדבר

טעה ובגלל זה השתהה במדבר ארבעים שנה. משה רבנו לימד אותנו שכל דור יכול ללמוד מהדורות הקודמים, להימנע מאותם מלכודות ופיתויים, ואפילו לתקן את טעויותיהם. הידע מהעבר הופך למתנה המאפשרת הצלחה בעתיד. אנו מהרהרים במסר הנצחי של משה: אל תילכדו בכישלונות העבר, למדו מהם, בנו עליהם, המשיכו את המלאכה שהתחילו, ותתקנו עבורם. השפת אמת מלמד שהמשמעות העמוקה של "כל דור שאינו נבנה בימיו כאילו נחרב בימיו" היא זו: השאלה אינה האם נוכל להשלים את הבניין בעצמנו. השאלה היא האם ימי דורנו מצטרפים לתהליך הבניין המשותף של כל הדורות. כל דור חשוב, ואפילו כל יחיד על ידי ימי חייו של תורה ומצוות מקדם את בניין בית המקדש. דור אחר דור, שכבה על גבי שכבה - כלל ישראל בונים את ירושלים. מכח ההשפעה המצטברת של מאמצינו, יחד עם מאמצי כל הדורות הקודמים, נזכה כולנו, כלל ישראל לדורותיו, לבנות את בית המקדש במהרה בימינו אמן כן יהי רצון.

מהרא"ל צינץ

כמה טוב להיות יהודי!

פרשת דברים

נאמר בפרשה (א לא) וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַף ה' אֱלֹקֶיךָ כֹּאֲשֶׁר יִשְׂא אִישׁ אֶת בָּנוֹ. מבואר בפסוק זה שהקב"ה מטיב לעמו בכך שהוא נושא אותם כפי שאב נושא את בנו. אך נרצה להבין במה באה לידי ביטוי הטבה זו? מהי התועלת שיצאה לעם ישראל ההולכים במדבר מכך שהקב"ה החשיב אותם כבנים למקום? על כך עונה רבינו המהרא"ל תשובה נשגבה שתשנה את כל המבט שלנו על עבודת השם ועל המושג שכר ועונש.

עם ישראל משול לצאנו של הקב"ה. וכך נאמר בתהלים (עז כא) על ישראל ההולכים במדבר: נְחִיתָ כִּצְאָן עֲמָךְ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. ומבאר על כך המדרש (ילקו"ש תהלים תתח) "מה הצאן הזה משברת את האילנות, אעפ"כ אין הבעלים מקפידים עליהן, אף הקדוש ברוך הוא כן". כפי שהבעלים לא מעניש את הצאן, כך הקב"ה נושא את עוונותיהם של ישראל. אולם נאמר בנבואת יחזקאל (לד לא): וְאַתָּן צֹאֲנִי צֹאֵן מִרְעִיתִי אָדָם אִתָּם. ואנו צריכים כאן ביאור, לכאורה יש סתירה בדברים: האם ישראל נמשלו לצאן, ככבשים בידי הרועה, או לאדם האחראי לעצמו?

על יישוב סתירה זו מביא רבינו את המדרש בתהלים (שם): "וכן הוא אומר וְאַתָּן צֹאֲנִי צֹאֵן מִרְעִיתִי אָדָם אִתָּם. "אם צאן למה אדם, ואם אדם למה צאן? אמר רבי יוחנן: צאן לעונשין, ואדם למתן שכר. אם הם חייבים, נוהג בהם כצאן. ואם עשו מצות, נוהג בהן כאדם ליתן להם שכר". והדברים מפליאים: הקב"ה כביכול עושה "הפליה" עם כלל ישראל לטובה. על העוונות הוא לא מקפיד, ורואה אותם ככבשים פתיות שאין להענישם. ואילו על המצוות הוא נותן שכר מלא ורואה אותם כאדם בר דעת האחראי למעשיו. וזאת אומרת שמערכת "שכר ועונש" שברא הקב"ה. היא "משתלמת" ביותר. השכר של ישראל על המצוות הוא גדול הרבה יותר מאשר העונש על העוונות. איזה כיף להיות יהודי!

אומר רבינו: אם כך, זוהי כוונת הפסוק כֹּאֲשֶׁר יִשְׂא אִישׁ אֶת בָּנוֹ. כפי שאב נושא בידו תינוק קטן! דהיינו שהקב"ה מחשיב את עם ישראל כילד שעשועים, וממש כפי שכשיש לאדם ילד קטן, ילד שעשועים, והילד עושה איזה מעשה שלא כהוגן, אין מקפידים עליו, ולא מדקדקים אתו על מעשיו. אלא סולחים לו מפני שהוא קטן ולא מבין. כך העבירות של כלל ישראל לא עיכבו את הקב"ה מלהיטיב עמהם. פשוט כך. הקב"ה מקל מאד עם ישראל על עוונותיהם, ודן אותם לזכות כתינוקות קטנים. ומאידך, על המצוות הוא נותן להם שכר מלא ומחשיב אותם כגדולים ובעלי דעת. אשרינו מה טוב חלקנו!